

УДК 339.972:339.56

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-32>**Пробоїв О.А.**

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки, маркетингу та менеджменту
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

Proboyiv Olga

Ivano-Frankivsk Educational-Scientific Management Institute
Ternopil National Economic University

ФОРМУВАННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

DEVELOPMENT OF EUROPEAN INTEGRATION FOREIGN TRADE POLICY OF UKRAINE

Досліджено особливості формування євроінтеграційної політики України й виокремлено ґрунтовні аргументи стосовно набуття певних вигід від поглиблення взаємної співпраці між нашою державою та країнами ЄС. Розглянуто напрями зовнішньоторговельної співпраці України з країнами ЄС. Детально проаналізовано товарну структуру українського експорту й імпорту до країн ЄС. Вивчено динаміку експорту та імпорту товарів і послуг України з країнами ЄС, а також визначено основних країн-партнерів під час організації і здійснення зовнішньоторговельних операцій. Окреслено напрями поглиблення євроінтеграційних процесів через поступову інтеграцію й залучення українських підприємств до міжнародних співтовариств і сприяння зміцненню їхніх міжнародних економічних зв'язків у рамках зовнішньоторговельної політики України з максимальним використанням наявної торгово-транзитної інфраструктури та розвитку прикордонної торгівлі.

Ключові слова: євроінтеграція, зовнішньоторговельна політика, зовнішня торгівля, експорт та імпорт товарів і послуг, країни-партнери, економічне співробітництво.

Исследованы особенности формирования евроинтеграционной политики Украины и выделены основные аргументы относительно приобретения определенных выгод от углубления взаимного сотрудничества между нашим государством и странами ЕС. Рассмотрены направления внешне-торгового сотрудничества Украины со странами ЕС. Детально проанализирована товарная структура украинского экспорта и импорта в страны ЕС. Изучена динамика экспорта и импорта товаров и услуг Украины со странами ЕС, а также определены основные страны-партнеры при организации и осуществлении внешне-торговых операций. Очерчены направления углубления евроинтеграционных процессов через постепенную интеграцию и привлечение украинских предприятий к международным содружествам и содействию укреплению их международных экономических связей в рамках внешне-торговой политики Украины с максимальным использованием имеющейся торгово-транзитной инфраструктуры и развития пограничной торговли.

Ключевые слова: евроинтеграция, внешне-торговая политика, внешняя торговля, экспорт и импорт товаров и услуг, страны-партнеры, экономическое сотрудничество.

The article studies the nature and formation peculiarities of European integration policy of Ukraine, it also highlights the arguments for receiving certain advantages of deepen mutual cooperation between our state and EU countries. Ukraine has advantageous geographic location, and as the largest European country, raises interest of both neighboring states and the entire world. The list of the observed comparing priorities demonstrates that Ukraine specializes in manufacturing goods with low added value. That is why, the time is ripe for detecting and eliminating of problems in mutual trade of goods and services between Ukraine and the EU. Finding the directions of foreign trade optimization for Ukrainian businesses is an essential part of receiving long-term competing advantages and a way to increase the efficiency of the national economic system as well as incomes of the population. The carried out

analysis of the product structure of the Ukrainian import and export to the EU countries and studies of the dynamics of Ukrainian export and import of goods and services shows that the EU countries remain almost the single main trade partners of Ukraine. The European Union is a huge sales market and a good market for importing of goods, so trade with the EU countries is a substantial source of currency income. The article outlines the directions of deepening of the European integration processes through gradual integration and attracting Ukrainian business to international communities, it determines the factors that promote strengthening of its international ties within foreign trade policy of Ukraine. The European integration is an important course of both Ukrainian international activities and domestic policy for a long-run perspective because it has a considerable impact on the national security and positively effects its relations with other countries. The binding implementation of the EU integration course will ensure the freedom guarantees and surge of the Ukrainian society, will promote creation of a socially directed market economy and boost considerable financial inflows into the national economy from the EU in the form of international loans, direct and portfolio investment.

Key words: european integration, foreign trade policy, international trade, export and import of goods and services, partner countries, economic cooperation.

Постановка проблеми. Сучасна Україна та більшість її обласних центрів перебувають у такій фазі розвитку, коли економічна й торговельна інтеграція до європейського співтовариства є невідворотною. Вигідне географічне розташування нашої держави створює усі необхідні передумови для її інтенсивного розвитку й успішної інтеграції до світової економіки, адже містить високий інвестиційний потенціал.

Для вітчизняних підприємств перспективними галузями є туристично-рекреаційний комплекс, харчова промисловість, машинобудування, інформаційні технології, альтернативна енергетика та енергозберігаючі технології, однак їх розвиток вимагає залучення значних інвестицій. Список виявлених порівняльних пріоритетів демонструє, що Україна спеціалізується переважно на виробництві товарів із невисокою доданою вартістю через технологічну відсталість і низьку конкурентоспроможність, тому назрілим питанням є виявлення й усунення проблем у взаємній торгівлі товарами та послугами України з державами ЄС.

Знаходження напрямів оптимізації зовнішньоторговельної діяльності українських підприємств є неодмінною умовою отримання довготривалих конкурентних переваг та способом підняття ефективності функціонування всієї економічної системи й рівня доходів населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування зовнішньоекономічної політики в рамках пошуку шляхів поглиблення інтеграційних процесів широко висвітлювалися у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Зокрема, інтеграційні процеси розглядалися у наукових доробках іноземних дослідників, таких як Ф. Рут, П.А. Циганков, Ю. Шишков. Українські вчені О. Білорус, І. Бураковський, Д. Лук'яненко, А. Філіпенко теж присвятили свої роботи вивченню питань поглиблення інтеграційного напрямку зовнішньої політики України. Проблеми ефективності експортно-імпорт-

них операцій вітчизняних підприємств висвітлювали Т. Бондарева, Ю. Ілясова, А. Осадчук, А. Фатенок-Ткачук, О. Пасічна, А. Бондаренко, П. Манін, Н. Невська. Результати досліджень зовнішньоекономічної діяльності підприємств на регіональному рівні розкрито у працях В. Ціхановської, А. Брояки, Ю. Березюка.

Незважаючи на проведені численні дослідження та публікації їх результатів, для України та окремих її регіонів залишається невирішеною низка питань щодо напрямів поглиблення співпраці між нашою державою та країнами ЄС у сфері зовнішньоторговельної політики, тому актуальним буде проведений детальний аналіз товарної структури українського експорту й імпорту до країн ЄС із метою пошуку шляхів оптимізації зовнішньоторговельної діяльності підприємств для отримання довготривалих конкурентних переваг і збільшення ефективності функціонування вітчизняної економічної системи у цілому.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розкриття особливостей, сутності, стану та перспектив євроінтеграційного напрямку зовнішньоторговельної політики України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейська інтеграція для України – курс модернізації господарства й подолання технологічної відсталості, переформатування багатьох політичних і економічних процесів для подолання глибокої системної кризи. Це хороша можливість одержати іноземні інвестиції і сучасні технології, вдосконалити конкурентні переваги вітчизняних виробників, прокласти шлях на світові ринки.

Для України європейська інтеграція – це можливість поступово нівелювати кризові явища й модернізувати економіку, створити сучасні робочі місця, подолати технологічну відсталість, безпосередньо залучити зарубіжні вкладення та новітні технології. А це, своєю

чергою, призведе до підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника та розширить можливості виходу на світові ринки, передусім на ринки країн ЄС.

Аналізуючи праці вітчизняних дослідників, слід виокремити декілька аргументів на користь поглиблення взаємної співпраці між нашою державою та ЄС: Європейський Союз є величезним потенційним ринком збуту для вітчизняної сільськогосподарської продукції, а також сприятливим ринком для імпорту високотехнологічної продукції; торгівля з ЄС виступає вагомим джерелом надходження валюти; діяльність українських підприємств на європейському ринку дасть змогу запозичувати іноземний досвід у різних сферах і відкриватиме доступ до сучасної інформації й технологій; розвиток співпраці з ЄС сприятиме більш результативному застосуванню потенціалу України як транзитної країни; взаємодія з ЄС означатиме дотримання вітчизняними суб'єктами господарювання непохитних та обов'язкових правил і стандартів; євроінтеграційні процеси зумовлятимуть підвищення ефективності економічних процесів загалом і прискорять вихід із системної кризи [1, с. 54].

Із 1 січня 2016 р. розпочалося застосування Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у розрізі ґрунтовної та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВ ЗВТ). Починаючи з 1 вересня 2017 р. в повному обсязі набуває чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Основоположними успіхами української сторони протягом 2017 р. стали залучення України до програми ЄС під назвою «Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014–2020)», доведення до кінця процедур, обов'язкових для залучення України до Регіональної конвенції щодо преференційних правил походження товарів (ПЕМ-Конвенція) [2, с. 58].

Усебічною ціллю Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Євросоюзом є збільшення кількості торговельно-економічних угод

та інвестиційних потоків, лібералізація торгівлі й гармонізація регуляторного середовища на взаємовигідних домовленостях.

Із 2017 р. економічні взаємовідносини з країнами Європи продовжують поглиблюватися. Їх роль як визначальних торгових партнерів для України зміцнюється безпосередньо за рахунок експорту, адже темпи росту експорту товарів у країни Європи (31,5%) були найбільшими за розмірами також і серед регіонів (частка експорту деяких перевищує 10%), рис. 1.

У цілому спостерігається позитивна динаміка торгівлі України з ЄС, яка зумовлена зростанням товарообороту та збільшенням експорту й імпорту товарів і послуг упродовж 2016–2017 рр. Незважаючи на серйозні зрушення, опанування новітніх ринків національними експортерами обмежується довготривалим процесом стандартизації українських товарів до вимог ЄС. Розширення перспектив застосування потенціалу ПВ ЗВТ між Україною та ЄС є пріоритетом діяльності уряду: скорочення нетарифних обмежень, наприклад пов'язаних із фітосанітарними й санітарними заходами та технічними торговельними перешкодами; перенесення торгівлі в електронний формат й інтеграція у Цифровий ринок ЄС; сприяння одержання малими та невеликими підприємствами частки ринку ЄС [4, с. 13].

Географічну структуру зовнішньої торгівлі товарами і послугами України за 2017 р. відображено на рис. 2 [5, с. 48].

Рис. 2 показує, що ЄС залишається одним із найважливіших торговельних партнерів України, питома вага якого фіксується на рівні 38%. Значними торговельними партнерами нашої держави є Нідерланди (13%), Німеччина (7%) та Польща (5%).

Максимальні обсяги експорту до європейських країн протягом 2016–2017 рр. становила продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості – відповідно 28,2% та 28,8%, чорні метали – у розмірі 20,2% та 19,8%, устаткування й електричні машини – 11,0% за 2016 р. і

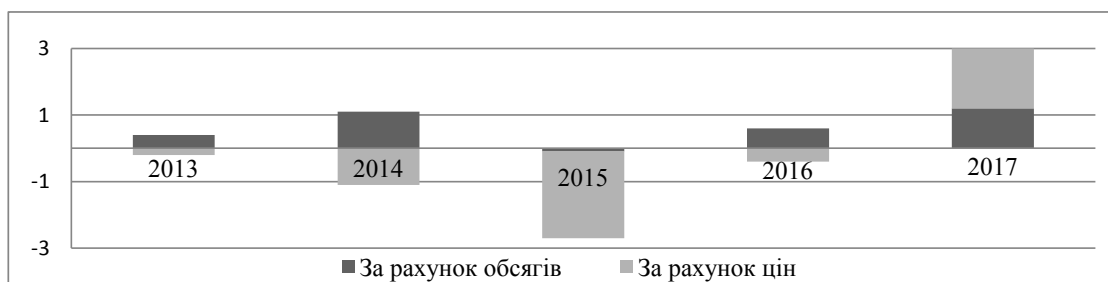

Рис. 1. Динаміка зміни вартісних обсягів експорту переважної більшості товарів до країн Європи за розміром та цінами, млрд дол. США

Джерело: побудовано на основі даних [3]

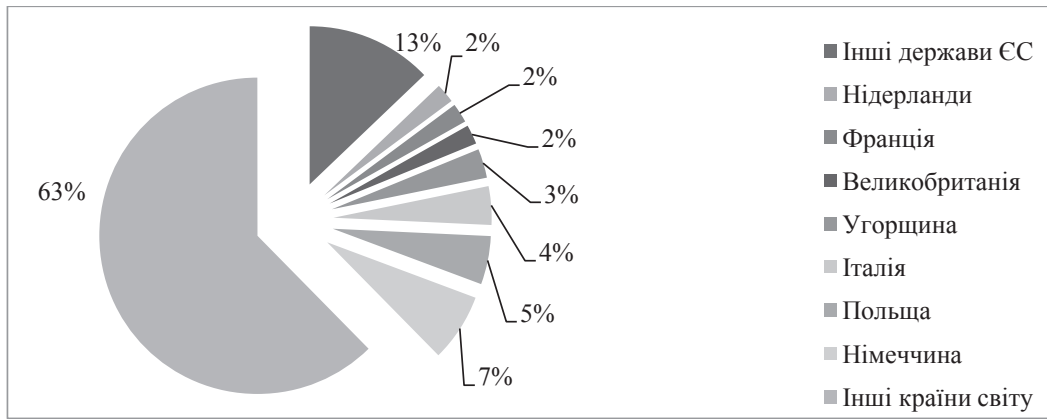

Рис. 2. Географічна (регіональна) структура зовнішньої торгівлі товарами та послугами України за 2017 р.

Джерело: побудовано на основі [5, с. 48]

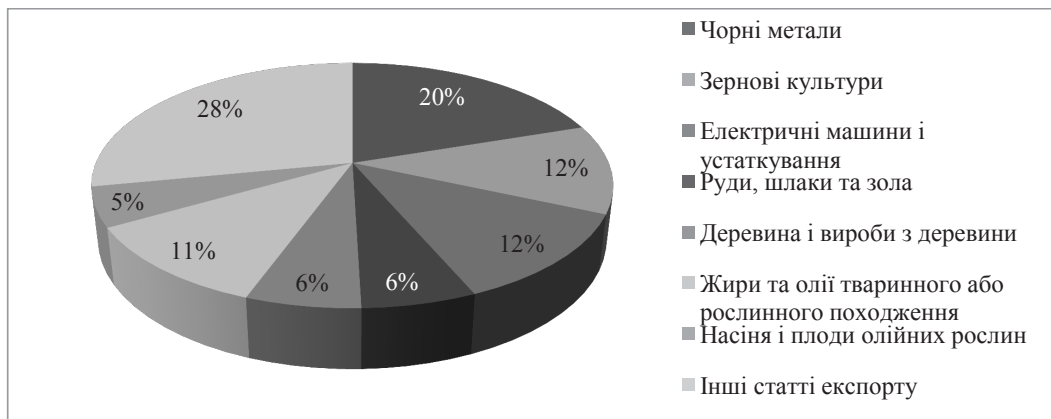

Рис. 3. Структура експорту товарів з України до країн ЄС у 2017 р.

Джерело: побудовано на основі [5, с. 49]

11,9% за 2017 р. відповідно, мінеральні продукти – 7,4% і 6,0%. Структуру експорту товарів до країн ЄС у 2017 р. наведено на рис. 3 [5, с. 49].

Із рис. 3 бачимо, що між товарами АПК і харчової галузі значну частку експорту становили зернові культури – 40,2% (від загального обсягу товарів АПК, зокрема кукурудза – 31,5% і пше-

ниця – 7,3%), жири й олії рослинного або тваринного походження – 16,8% (найбільше становили обсяги соняшникової олії – 14,1%), плоди олійних рослин і насіння – 15,9%. Головні країни – партнери по експорту України у 2017 р. наведено на рис. 4.

Із рис. 4 видно, що максимальні поставки експорту протягом 2017 р. проводилися до Іта-

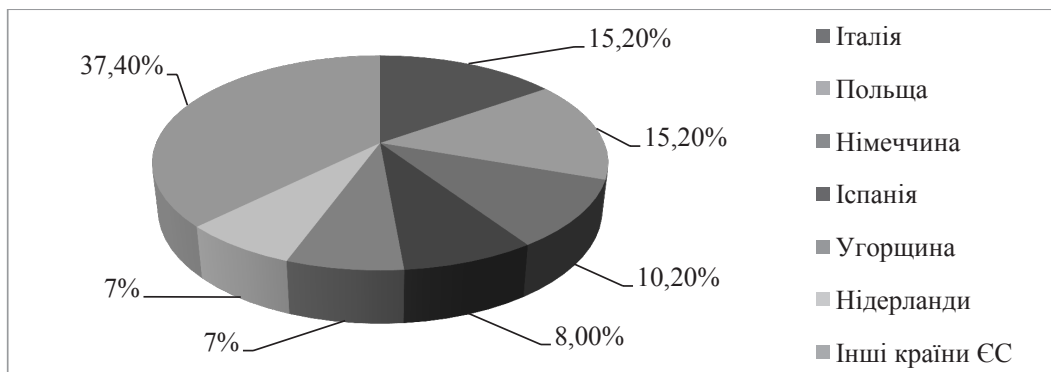

Рис. 4. Головні країни – партнери по експорту товарів з України в ЄС у 2017 р.

Джерело: побудовано на основі [5, с. 47]

лії – 15,2% від загального масиву експорту до країн ЄС (основу становили чорні метали, жири та олії тваринного або рослинного походження, зернові культури), Польщі – 15,2% (електричні машини, чорні метали, руди, зола та шлак) і Німеччини – 10,2% (одяг, електричні машини, текстиль, механічні машини).

Максимальні обсяги імпорту з країн ЄС до України протягом цього періоду становили енергетичні матеріали, нафтові продукти, продукти перегонки нафти – 22,3% та 11,4%, електричне й механічне обладнання – 17,3% та 21,6% і продукція хімічної галузі – 17,6% та 19,6% від загального обсягу імпорту відповідно. Головні країни – партнери України по імпорту товарів у 2017 р. відображено на рис. 5 [5, с. 47].

Із рис. 5 стає зрозуміло, що максимальні імпорти надходження серед країн ЄС проводилися з Німеччини – 25,9% від валового обсягу імпорту (ввозилися механічні машини, мінеральне паливо, засоби наземного транспорту, крім залізничного, нафта й продукти її переробки), із Польщі – 15,2% (ліва частина припала на мінеральне паливо, нафту і продукти її переробки, пластмаси, електричні машини, полімерні матеріали), з Угорщини – 10,5% (в імпорті переважали нафта та продукти її перегонки, мінеральне паливо, пластмаси, електричні машини, полімерні матеріали).

Аналізуючи товарну й географічну структуру експорту послуг з України до країн ЄС, слід зауважити, що максимальні обсяги експорту в 2016–2017 рр. припадали на транспортні послуги – 35,9% та 37,2% (зокрема, на повітряний – 14,8% та 12,0%, на залізничний – 10,3% та 10,2% від загального обсягу, морський – 7,6% та автомобільний – 8,4% і 6,1% відповідно), послуги з переробки продукції за кордоном – 20,6% та 20,8%, послуги у телекомунікаційній, інформаційній й комп'ютерній сферах – 18,8% та 19,1%, на ділові послуги (консалтингові й професійні) – 6,5% та 6,6% від загального обсягу експорту до країн ЄС [5, с. 49].

Головні країни – партнери щодо експорту послуг з України до ЄС впродовж 2017 р. відображено на рис. 6. Максимальні обсяги експорту послуг отримували Великобританія – 18,9% від загального обсягу експортних послуг країнам ЄС (у структурі експорту переважали комп'ютерні і транспортні послуги, ділові, телекомунікаційні та інформаційні), Німеччина – 15,4% (переважали транспортні, комп'ютерні, ділові та інформаційні послуги), Кіпр – 8,6% (превалювали ділові, транспортні, фінансові, телекомунікаційні, інформаційні, комп'ютерні послуги).

Максимальні обсяги імпорту послуг із країн Європи до України в 2016–2017 рр. припадали на фінансові послуги – 23,6% та 23,1%,

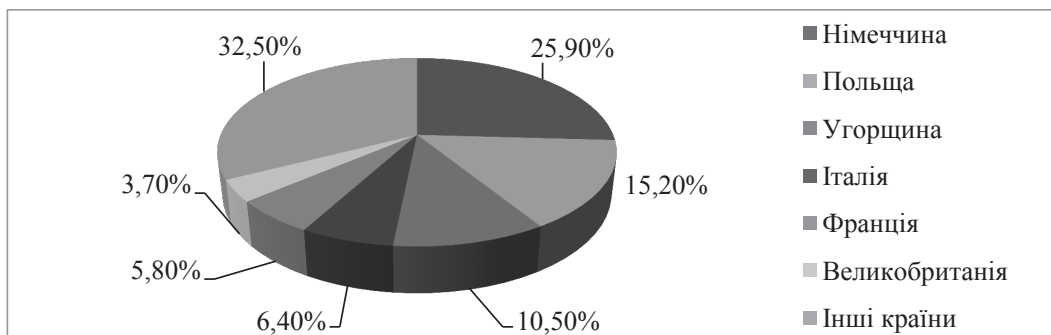

Рис. 5. Головні країни – партнери по імпорту в Україну з ЄС у 2017 р.

Джерело: побудовано на основі [5, с. 47]

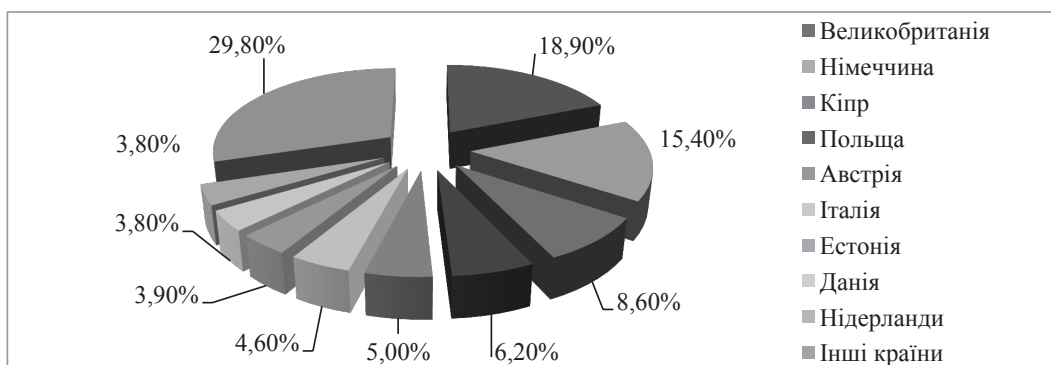

Рис. 6. Ключові країни – партнери України в експорті послуг до ЄС у 2017 р.

Джерело: побудовано на основі [5, с. 48]

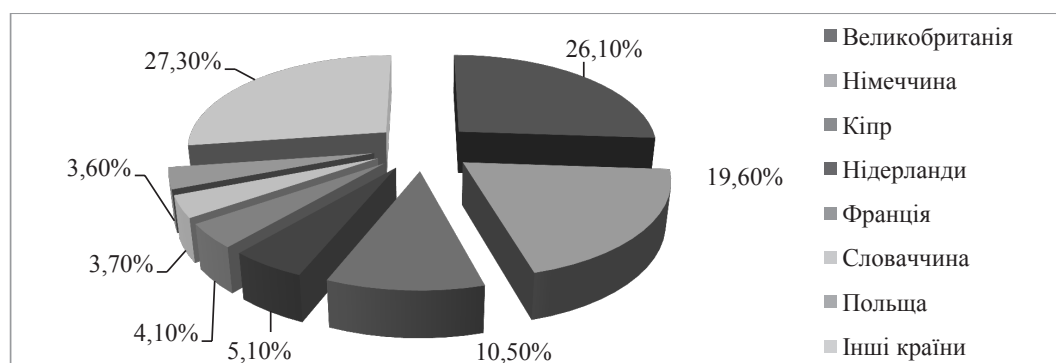

Рис. 7. Ключові країни – партнери України по імпорту послуг з ЄС у 2017 р.

Джерело: побудовано на основі [5, с. 48]

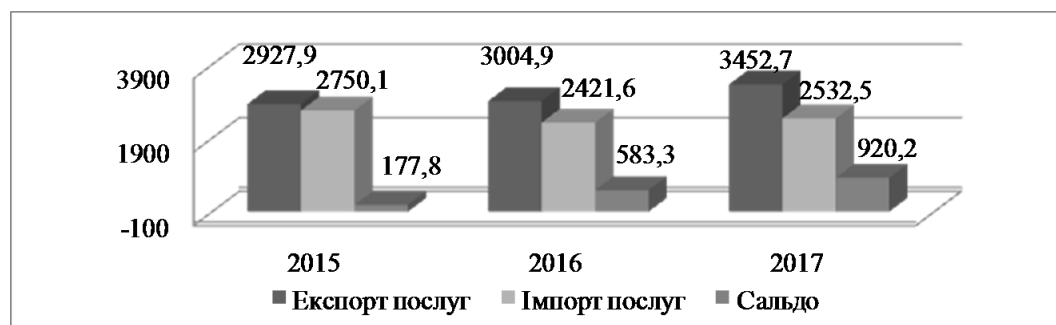

Рис. 8. Динаміка сальдо балансу послуг у зовнішній торгівлі України з ЄС

Джерело: побудовано на основі [7]

транспортні – 21,2% та 20,7% (у т. ч. повітряний – 14,2% та 14,0%, морський – 3,5% та 3,4%, трубопровідний – 1,6% та 3,5%), послуги, пов'язані з подорожами, – 10,2% та 12,0% і ділові послуги – 6,4% та 6,2% від валового обсягу імпорту послуг з ЄС [5, с. 49].

На рис. 7 відображено основні партнери України по імпорту послуг з ЄС у 2017 р., на підставі чого можна зробити висновок, що найбільші обсяги імпорту послуг припадали на Великобританію – 26,1% (зокрема, на фінансові, ділові, транспортні, роялті, телекомунікаційні, інформаційні та комп'ютерні послуги) й Німеччину – 19,6% (де переважали урядові, державні, транспортні, ділові, телекомунікаційні, інформаційні послуги).

Отже, товарна структура українського експорту до ЄС зберігалася на задовільному рівні протягом останніх років, незважаючи на глибоку економічну кризу. Близько третини всього обсягу експорту припадало на продукцію сільського господарства й харчової промисловості, друге місце за важливістю відводиться експорту чорних металів (20% експорту в 2017 р.), третє – механічним та електричним машинам (11%). Загальна структура імпортованих товарів з ЄС суттєво змінилася внаслідок переорієнтації закупівлі газу на європейський ринок. У 2016 р. питома вага мінеральних палив

сягнула 22% від усього імпорту товарів з ЄС. Новими важливими статтями імпорту з країн ЄС стали електричне й механічне устаткування (17%) та продукти хімічної галузі (17%) [6, с. 60].

Керуючись даними іншого джерела, зокрема Державної служби статистики України, можна порівнювати динаміку зміни сальдо балансу послуг у зовнішній торгівлі за 2016–2017 рр. [7]. Так, обсяг експорту послуг України до країн ЄС у 2017 р. порівняно з 2016 р. зріс на 324,7 млн дол. і становив 3 452,7 млн дол., тоді як імпорт послуг – 2 532,5 млн дол. та збільшився на 110,9 млн дол. Це забезпечило позитивне сальдо – 920,2 млн дол., що більше на 336,9 млн дол. порівняно з минулим роком (рис. 8).

Також відзначається позитивна динаміка збільшення обсягу експорту інформаційних послуг, які у 2017 р. становили 19% загального експорту, якщо порівнювати із 17% у 2016 р. Водночас в імпортних послугах із країн ЄС зменшується питома вага транспортних послуг.

Таким чином, аналіз обсягів, динаміки й структури зовнішньоторговельного балансу України продемонстрував, що країни Європейського Союзу залишаються чи не єдиними з головних торговельних партнерів України, частка яких у 2017 р. становила 38%. Граничні експортні поставки товарів Україна реалізувала в Італію, Польщу, Німеччину, Іспанію, Угорщину

та Нідерланди. Найбільші імпорتنі поставки товарів з-поміж держав ЄС відбувалися з Німеччини, Польщі та Угорщини. При цьому граничні обсяги експорту та імпорту послуг були зафіксовані з Великої Британії та Німеччини. У 2016–2018 рр. Україна найбільше експортувала продукції агропромислового комплексу й харчової індустрії, чорних металів, електричних машин та устаткування, мінеральних продуктів і транспортних послуг, послуг із переробки товарів за кордоном, у галузі телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг, ділових послуг. Серед імпортних товарів із країн ЄС превалювали енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, механічні й електричні машини, сировина хімічної промисловості.

Висновки з даного дослідження. Зростання обсягів зовнішньої торгівлі з країнами ЄС дасть змогу: покращити доступ українських товарів і послуг до ринків країн ЄС; поліпшити умови експорту вітчизняної продукції завдяки цінній перевазі через скасування ввізного мита; частково модернізувати українські підприємства відповідно до вимог ринку завдяки доступу до нових технологій; збільшити притік інвестицій із країн – членів ЄС у нашу економіку; розширити номенклатуру експортної продукції та підвищити її конкурентоспроможність завдяки гармонізації стандартів до вимог ЄС; збільшити ефективність роботи митних органів у контексті сприяння двосторонній торгівлі; сприятиме створенню відповідного правового поля для забезпечення діяльності суб'єктів торговельних відносин й упровадженню відповідних механізмів боротьби з ухиленням від сплати податків. Урегулювання правового поля у зовнішній торгівлі України з країнами ЄС, своєю чергою, стимулюватиме розвиток конкуренції й обмежуватиме монополізм, поліпшить доступ вітчиз-

няних суб'єктів господарювання до якісної імпоротної техніки і сировини.

Водночас під час вибору євроінтеграційного вектору зовнішньоторговельної політики України слід зосередити увагу й на негативних аспектах, зокрема: результатом збільшення конкуренції стане витіснення з ринку виробників малого й середнього бізнесу (МСБ); значне посилення конкурентного тиску на внутрішньому ринку України й утрата для цілих галузей промисловості через низький рівень їх конкурентоспроможності, погіршення структури експорту через переорієнтацію вітчизняних експортерів із готової продукції на експорт сировини й напівфабрикатів; виникнення дефіциту деяких сільськогосподарських товарів на внутрішньому ринку у зв'язку з експортною переорієнтацією виробників; зростання імпортозалежності від поставок продукції з ЄС; потреба термінової модернізації виробництва, згідно з вимогами ЄС, у досить стислі терміни; лібералізація торгівлі промисловими і сільськогосподарськими групами товарів завдяки скасуванню або зниженню ставок увізних мит для понад 95% тарифних позицій призведе до занепаду окремих галузей промисловості (малого та середнього бізнесу) [10, с. 124].

Для подолання багатьох проблем, що стоять на шляху до Євросоюзу, слід зрозуміти, насамперед, що євроінтеграція як пріоритетний вектор внутрішньої і зовнішньої політики України повинна бути усвідомлена як прагнення країни жити у просторі європейських цінностей. Україні необхідно максимально реалізовувати власний експортний потенціал й ефективно використовувати економіко-географічне положення, адже наявність загального 1 400-кілометрового кордону з ЄС формує неабиякі можливості для розвитку торгово-транзитної інфраструктури та розвитку прикордонної торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Ціхановська В.М. Стратегічні пріоритети розвитку аграрної галузі України в контексті спільної аграрної політики ЄС. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. С. 52–57.
2. Кухарська Н.О. Україна в сучасних інтеграційних процесах : навчальний посібник. Одеса : Атлант, 2015. 186 с.
3. Тенденції зовнішньої торгівлі товарами України з країнами Європи за 2017 рік. Київ : Національний банк України, 2018. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69463442> (дата звернення: 26.07.2019).
4. Ключник А.В. Регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектора в умовах євроінтеграційних процесів України. *Економіка та інноваційний розвиток національного господарства*. 2013. № 4. С. 11–15.
5. Тохтамиш Т.О., Ягольницький О.А., Овчиннікова М.А. Аналіз зовнішньої торгівлі товарами та послугами України з країнами Європейського Союзу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 44–50. URL: <http://global-national.in.ua/issue-23-2018/31-vipusk-23-cherven-2018/4062-tokhta-mish-t-o-yagolnitskij-o-a-ovchinnikova-m-a-analiz-zovnishnoji-torgivli-tovarami-ta-poslugami-ukrajini-z-krajinami-evropejskogo-soyuzu> (дата звернення: 26.07.2019).
6. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2017 році : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2018. 195 с. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_ES_2017.pdf (дата звернення: 26.07.2019).

7. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2018. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.07.2019).
8. Юрчик І.Б., Урбанович В.А. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство. *Науковий огляд*. 2016. № 3(24). С. 29–34.
9. Стратегія розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року. Івано-Франківськ : ІФМР, 2017. URL : <http://www.mvk.if.ua/uploads/files/44957-1.pdf> (дата звернення: 27.07.2019).
10. Сіденко В. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС. Київ : Заповіт, 2018. 214 с.

References:

1. Cikhnovs'ka V.M. (2015). Strategichni priorytety rozvytku aghrarnoji ghaluzi Ukrajinu v konteksti spil'noji aghrarnoji polityky JeS [Strategic priorities for the development of the Ukrainian agricultural sector in the context of the EU common agricultural policy]. *Efektivna ekonomika* (electronic journal), no. 12, pp. 52–57.
2. Kukhars'ka N.O. (2015). Ukrajinu v suchasnykh integracijnykh procesakh [Ukraine in modern integration processes]. Odesa : Atlant. (in Ukrainian)
3. Tendenciji zovnishnjoji torghivli tovaramy Ukrajinu z krajinamy Jevropy za 2017 rik [Trends in foreign trade in goods of Ukraine with European countries for 2017] (2018). Kyjiv : Nacional'nyj bank Ukrajinu. Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69463442> (accessed: 26.07.2019).
4. Ključnyk A.V. (2013). Reghuljuvannja rozvytku zovnishnjoekonomichnoji dijalnosti aghrarnogho sektora v umovakh jevointegracijnykh procesiv Ukrajinu [Regulation of development of foreign economic activity of agrarian sector in the conditions of European integration processes of Ukraine]. *Ekonomika ta innovacijnyj rozvytok nacionalnogho ghospodarstva*, no 4, pp. 11–15.
5. Tokhtamysh T.O., Jagholjnyckij O.A., Ovchynnikova M.A. (2018). Analiz zovnishnjoji torghivli tovaramy ta poslughamy Ukrajinu z krajinamy Jevropejskogho sojuzu [Analysis of foreign trade in goods and services of Ukraine with the countries of the European Union]. *Ghlobalni ta nacionalni problemy ekonomiky*, no 23, pp. 44–50. Available at: <http://global-national.in.ua/issue-23-2018/31-vipusk-23-cherven-2018/4062-okhta-mish-t-o-yagolnitskij-o-a-ovchinnikova-m-a-analiz-ovnishnjoji-torghivli-tovarami-ta-poslugami-ukrajini-z-krajinami-evropejskogo-soyuzu> (accessed: 26.07.2019).
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrajinu (2018). Spivrobotnyctvo mizh Ukrajinu ta krajinamy JES u 2017 roci [Ukraine's foreign trade in goods and services in 2017], Kyjiv. Available at: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/06/zb_ES_2017.pdf (accessed: 26.07.2019).
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrajinu (2018). Zovnishnja torghivlja Ukrajinu tovaramy ta poslughamy u 2017 roci [Ukraine's foreign trade in goods and services in 2017], Kyjiv. Available at: <http://ukrstat.gov.ua> (accessed: 27.07.2019).
8. Jurčuk I.B., Urbanovyč V.A. (2016). Problemy integraciji Ukrajinu u svitove spivtovarystvo [Problems of integration of Ukraine into the world community]. *Naukovyj oghljad*, no 3(24), pp. 29–34.
9. Strateghija rozvytku mista Ivano-Frankivs'ka na period do 2028 roku [Ivano-Frankivsk city development strategy for the period until 2028] (2017). Ivano-Frankivsk : IFMR. Available at: <http://www.mvk.if.ua/uploads/files/44957-1.pdf> (accessed: 27.07.2019).
10. Sidenko V. (2018). Pereformatuvannja jevropejskoji integraciji: mozhlyvosti i ryzyky dlja asociaciji Ukrajinu-JeS [Reformatting European Integration: Opportunities and Risks for Ukraine-EU Association]. Kyjiv : Zapovit.